

ACC. N:R M. 15670: 1-12.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Gustaf Appelberg, Malmö*
Härad: *N. Isbo* Berättare: " " "
Socken: *Oderljunga* Berättarens yrke: *f.d. ämneslärare*
Uppteckningsår: *1961* Född år *1878* i *Oderljunga*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Lokal- och personhistoria. s. 1-12.

LUF 117

13/12-61.

Skriv endast på denna sida.

Lokal- och personhistoria.

Den del av Norra Skåne, till vilken min födelsesocken, Öderljunga, hör, alltså området söder om Smålandsgränsen mellan Hässleholm och Östra Ljungby, är typisk hårdarbetad jordbruks- och skogsbygd. Några stora herresäten finnas inte och endast ett fåtal verkligt stora gårdar. Befolkningen är arbetsam och praktig, men var i min barndom på 1880-talet ofta fattig. Fornminnen av olika slag saknas, och man fick intrycket, att bygden knappast berörts av större händelser. Några sägner eller berättelser om viktigare händelser under gångna tider hörde jag icke omtalas. Befolkningen skötte sig själv och knogade på samma sätt som förfäderna gjort och de äldre tycktes ha ringa intressen utöver det vardagliga.

Naturföreteelser.

Under den tid jag kan överblicka, alltså efter 1880-talet, har inte något särskilt uppseendeväckande brott begåtts eller någon svårare olyckshändelse inträffat i denna ort och de gamla hade ingenting att berätta om sådana händelser längre tillbaka i

Luf 117

tiden. Några sägner eller funderingar om hur åsar, kullar m. m. uppstått, hörde jag aldrig.

Beträffande namn på vissa platser berättade de gamla följande om de händelser, som gett upphov till namnet.

Altarstenen är namnet på ett väldigt stenblock med plan yta, belägen vid gränsen mellan Oderljunga och Perstorps socknar ett litet stycke inne i skogen öster om vägen Oderljunga-Perstorp. Under Karl XI:s regering, då snapphanar huserade i Norra Skåne, hem-söktes en dag Oderljunga kyrkoby av ett band sådana. Prästgården plundrades och då de gåvo sig iväg, tvingade de kyrkoherden att följa med dem. De förde honom till ovannämnda stenblock i skogen, placerade honom på detta och befalldes honom att hålla en predikan för dem. Snapphanarna avsågo maturligtvis att ha skoj med "präst-fan", som de trodde var dödsförskräckt. Men resultatet blev helt annorlunda. Kyrkoherden, som var ⁴⁷⁷kraftkarl och en talare av Guds nåde, höll en sorts predikan, som gick rakt till snapphanarnas hjärtan. Då han slutat, gingo ett stort antal av dem fram och tac-

kade honom och lovade att sluta upp med sitt brottsliga leverne.
Från den dagen kallas stenblocket Altarstenen.

Fanta håla (Fantes håla), en djup sänka på den gamla landsvägen mellan Örkelljunga och Eket. För länge sedan (när det skedde, visste ingen) beställde Örkelljunga kommun hos ett klockgjuteri i Danmark en ny kyrkklocka till sin kyrka. En arbetare vid namn Fante fick av gjuteriets ägare i uppdrag att utföra gjutningen av klockan. Då denna var färdig, skickades han med klockan till Örkelljunga för att avlämna den och hjälpa till med dess upphängning i kyrktornet. Vid provringningen fann man, att den nya klockan hade en så otroligt vacker och kraftig klang, att ingen hört något liknande. Fante avtackades och gav sig så småningom på hemväg till Danmark. Ljudet av klockringningen hade emellertid trängt ända dit och där hörts av ljuteriets ägare. Denne, som utgick ifrån att Fante använt alltför mycket silver och annan ädelmetall vid gjutningen av klockan, ilsknade till och begav sig genast i väg till Örkelljunga för att undersöka saken och ställa Fante till ansvar, och därvid mötte han

Fante på landsvägen vid den ovannämnda sänkan. Deras uppgörelse blev ganska häftig och slutade med att han slog ihjäl Fante. Från den dagen kallas sänkan på vägen för Fanta håla.

Även i fortsättningen tycktes övernaturliga makter ha att göra med den nya kyrkklockan. Under ringningen med densamma brast en dag någon del av dess upphängning och den slungades ut genom tornfönstret och ~~den~~ försvann i den lilla, men mycket djupa Prästsjön intill kyrkogården. Man försökte naturligtvis bärja klockan från sjöbotten, men misslyckades gång på gång. Slutligen rådfrågades en "klok" gubbe och denne sade, att om man lyckades finna ett par ungtjurar, som var tvillingar och brokiga på ett visst sätt, så skulle säkert dessa kunna dra upp klockan, men det fick inte sägas ett ord under bärgningen. Man lyckades finna ett par sådana djur. Sedan man med otroligt besvär medelst en sorts dragning lyckats göra fast en krok med vidhängande lina i klockan, fästes linan i oket mellan de båda tjurarna och man förmådde dessa att dra av alla krafter. Och ~~h~~ plötsligt syntes klockan i vattenbrynet vid ^{den} branta stranden.

En av mannarna blev då så glad att han, utan att tänka sig för, skrek: LUND.

"Det går fint." I samma ögonblick gled klockan tillbaka i djupet och de båda tjurarna följde med. Och där nere vilar klockan ännu i dag.

På den gård i byn Skingeröd, där jag föddes, finns mellan ett par höga skogklädda åsar (järar) ett område kärrmark, som kallas "Gräbbekärr". Om namnets uppkomst berättar man följande. För många år sedan skickades en liten flicka (gräbba) i ett ärende till en av grannarna, men kom aldrig hem igen. Man sökte efter henne, men utan resultat. Slutligen hittade man en del av ^{en} (liten barnarm i ovannämnda sankmark. Då förstod man, att flickan blivit dödad och uppäten av de på den tiden massvis förekommande vargarna.

Fornminnen.

Underligt nog saknar denna del av Skåne fornminnen, såsom gravhögar, stensättningar, domareringar o. d. Det enda minnesmärke, som syftar på gången tid, är den minnessten, som rests i skogen vid landsvägen mellan Orkelljunga och Eket (tätt vid Fanta håla) med inskription, som visar, att den rests till minnet av en mindre

strid mellan Magnus Stenbocks trupper och danskarna.

Nog talade folk om troll, tomtar, goenissar och andra mystiska väsen samt då och då om spökerier, men det skedde i en slags skämtsam ton som om de inte på allvar trodde på sådant.

Kyrkan och kyrkogården.

Kyrkorna äro nog i allmänhet ganska gamla. Jag hörde aldrig någon tala om när de byggts. Oderljunga kyrka lär emellertid ha ombyggts, sannolikt åren före 1800. En del gamla talade om, att deras föräldrar arbetat vid bygget. Murarna uppfördes av natursten och varje fastighet inom socknen skulle i förhållande till sin storlek leverera ett visst antal lämpliga stenblock och hjälpa till med arbetet. Särskilt talade man om, att en av bönderna, Malla-Sjunnen, visat de mest otroliga kraftprov vid hanterandet av de jättelika stenblocken.

Ordet "kyrkogrim" har jag aldrig hört och icke heller att det brukade spöka vid kyrkan. Men jag hörde flera berätta om hur personer som, utan att tänka sig för, tagit med sig saker från kyrkogården,

blevo straffade av någon mystisk makt. En karl hade t. ex. på kyrkogården hittat några spikar och tagit dem med sig hem. Detta hände för länge sedan, innan de billiga fabriksspiken funnos i handeln. De spikar han hittade voro handsmidda och värdefulla, därför att de kunde rätas och användas på nytt. Under den följande natten fick mannen icke en blund i ögonen. Han stördes hela natten av de mest underliga ljud överallt i hans gamla stuga. Han förstod då, att han gjort något galet genom att ta med sig spikarna, varför han följande morgon gick till kyrkogården och slängde dem. Där han hittat dem. Därefter hörde han aldrig några mystiska ljud i sin stuga.

En kvinnlig bekant till mig har talat om följande händelse från sin barndom. Hon var en dag med sin moder på kyrkogården. Medan modern ansade en anhörigs gravplats gick flickan omkring och tittade och fann en undanslängd begravningskrans av glaspärlor. Sådana kran-sar voro mycket vanliga på den tiden. Pärlorna voro av olika färg 7 och den lilla flickan tyckte, att de voro vackra, varför hon lösgjorde

några stycken och stoppade dem i sin lilla ficka. Då hon vaknade nästa morgon hade hon röda, otäcka utslag på händer och handlovar. Då modern såg detta, blev hon ängslig, tog flickan med sig till en gammal grannkvinna, känd för stor erfarenhet och klokhet. Denna tittade på flickans händer en stund och funderade. Sedan såg hon på flickan och sade: "Hör du, jänta, har du tagit något på kyrkogården?" Flickan nickade, stack handen i fickan och tog fram pärlorna. Gumman rådde därefter modern att ta med flickan till kyrkogården och lägga tillbaka pärlorna, så skulle det nog bli bra igen. Och, mycket riktigt, följande morgon var utslagen borta och flickan frisk.

Något annat mystiskt eller egendomligt rörande kyrkan eller därtill hörande föremål, kyrkor, som sjunkit, att stenar kastats mot den eller något annat ovanligt har jag icke hört talas om.

kyrkostigar, som utgjorde genvägar för avlägsna byar och gårdar, funnos och användes i min barndom, men äro nu igenväxta och glömda. Några andra begravningsplatser än kyrkogården ha icke fun-

nits i min tid, men de gamla berättade, att mördare och mycket grova brottslingar, och de trodde även självmördare, icke fingo begravas i vigd jord, alltså skulle de ha jordats utanför kyrkogården.

Bebyggelse och hemliv.

Om den första bebyggelsen har jag icke hört något berättas. Utflyttningen i samband med enskiftet i början av 1800-talet tror jag hade hunnit glömmas innan jag föddes. Men vissa omständigheter tydde på, att bybornas bostäder och byggnader legat mera samlade före skiftet, vilket ju utgjorde ett visst skydd mot ogärningsmän och i krigstider. Den enda samfällighet jag vet om, är allmänna grus- och sandtag, och dessa finnas ännu, fast jag ^{har} knappast någon använder dem. Någon nu försvunnen äldre bebyggelse, igenlagda åkrar, äldre vägar och gränsmärken har jag icke hört talas om.

Personer.

Bland personer, som haft särskild betydelse för bygden, vill jag nämna följande.

En titularlandshövding Anders von Reiser, som ägde det lilla säteriet Lärkeshalm i Orkelljunga socken, donerade 1780 till Orkelljunga kommun en del pengar samt ovannämnda säteri till en fond, som skulle bära namnet "von Reiserska stiftelsen". Ur denna skulle årligen utdelas pensioner till välfrejdade fattiga, brudgåvor m. m. vidare skulle stiftelsen bygga och driva en för den tiden förnämlig skola för bygdens barn i Lärkesholm. von Reiser var född i Göteborg och inköpte säteriet 1766.

För Perstorps utveckling från en obetydlig järnvägsstation till köping och storsamhälle har den tyska familjen Wendt spelat en viktig roll. En medlem av familjen köpte för cirka 100 år sedan det lilla säteriet Gustafsborg i Perstorps socken och började bedriva fiskodling i stor skala med export även till kontinenten. En yngre medlem av familjen, som var ingenjör, startade Skånska Attikfabriken, där man tillverkade ättiksprit av bokved. Denna fabrik har ständigt utbyggts för tillverkning av en mångfald artiklar, kända och sålda

i hela världen, t. ex "Perstorpsplattan".

Naturligtvis ha många, både tjänstmän och enskilda personer haft stor betydelse för bygden och dess utveckling under årens lopp, men jag har icke hört någon framhållas särskilt.

Under min uppväxttid i denna bygd under de sista årtiondena av 1800-talet var jag rätt förvånad över de stora olikheterna i livsföring och mentalitet man kunde konstatera hos befolkningen i olika socknar, även sådana, som gränsade intill varandra.

I Oderljunga socken idkades hemslöjd huvudsakligen för eget behov och sällan som biförtjänst. I det intilliggande Lärkesholm i Örkelljunga socken tillverkades under vintern flaggstänger, stegar, pumpstockar av trä för brunnar, korgar m. m., som man sedan under sommaren förde till olika marknader och försålde. I övrigt var intresset i Örkelljunga socken framför allt handel. Man handlade med allt möjligt, från vävskedar till smågrisar. Alla de många gårdfarihandlare, som vandrade omkring i bygden med lagret i en

säck på ryggen, voro från Orkelljunga. I intilligganse köke^{socken} och andra Göingesocknar bättrade man på den magra inkomsten från jordbruket genom att av sin utmärkta tallskog såga bräder och timmer, som sedan såldes vida omkring som material för husbyggen. Befolkningen var känd för sin ovanliga gästfrihet.

Den nya tiden med sin ökade samfärdsel och de allt vanligare in- och utflyttningarna socknarna emellan^{har} i någon mån utjämnat o-
vannämnda olikheter.